

*Szkoła Filmowa im. Krzysztofa Kieślowskiego
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
prof. dr hab. Maciej Pieprzyca*

Recenzja dorobku twórczego i artystycznego oraz rozprawy doktorskiej Pana **mgr Sebastiana Buttneho** w związku z wnioskiem Rady Wydziału Reżyserii Filmowej i Telewizyjnej Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. Leona Schillera w Łodzi o nadanie stopnia doktora w dziedzinie sztuk filmowych.

I.

Ocena dorobku twórczego i artystycznego kandydata

Dorobek twórczy i artystyczny Pana mgr Sebastiana Buttneho jest różnorodny gatunkowo i stylistycznie. Składają się na niego pełnometrażowy film fabularny „Heavy Mental”, krótkometrażowe filmy fabularne: „Miękkie lądowanie”, „Domek Julii”, „Złapać oddech”, „Niewidomy wypchnął psa”. Jak również filmy dokumentalne: „Zaklinacz snów”, „Cezary w miastach”, „On jej mężczyzna, ona jego kobieta”, „Rekord absolutny”, także liczne teledyski.

Pełnometrażowy film fabularny kandydata „Heavy Mental” otrzymał Nagrodę im. Andrzeja Munka za najlepszy reżyserski debiut w latach 2013/2014.

Mgr Sebastian Buttny ukończył w 2005 roku Wydział Reżyserii Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej w Łodzi. W zakresie pracy dydaktycznej i badawczej rozwinął autorską metodę pracy nad opowiadaniem filmowym, w oparciu o narzędzia i metody psychologii zorientowanej na proces. W związku z tym ukończył roczny kurs w Akademii Psychologii Zorientowanej na Proces w Warszawie. Od tego czasu z powodzeniem prowadzi warsztaty i zajęcia ze studentami PWSFTViT, na których zajmuje się stosowaniem narzędzi „psychologii procesu” w pracy twórczej.

Przy ocenie wartości dorobku kandydata liczą się nie tylko dotychczasowe dokonania, ale również doświadczenie twórcze przy realizacji dzieła będącego przedmiotem przewodu doktorskiego, scenariusza filmowego pt.: „Święty”.

Scenariusz filmowy „Święty”, tematycznie odnosi się do włamania do gnieźnińskiej katedry z 1986 roku, w którym skradziono srebrną figurę św. Wojciecha. To wydarzenie historyczne stanowi dla autora pretekst do stworzenia własnej oryginalnej opowieści z fikcyjnym głównym bohaterem,

gatunkowo bliskiej kryminałowi, jednak bardzo pogłębionej psychologicznie. To pogłębienie dotyczy zwłaszcza głównego bohatera, porucznika milicji prowadzącego śledztwo Andrzeja Barana i jego „wewnętrznej podróży”, którą odbywa w trakcie historii. Jak odnosi się do tego autor w komentarzu do scenariusza: *„Dla mnie jednak głównym źródłem energii do pracy nad kryminalną historią, była jej relacja z historią niewidzialną”*. Czyli historią, która rozgrywa się pod spodem zdarzeń opowiadających fabułę, będąc jej „głębszym sensem”. Jak dalej wyjaśnia autor: *„W ten sposób dzielę się z widzom moim przecuciem wobec natury świata, do którego mamy dostęp jedynie zmysłowy. Przekonaniem o jego właśnie pozazmysłowej istocie i istnieniu sił, których nie widzę, a których obecność wyczuwam”*. To wyjaśnienie stanowi klucz do zrozumienia autorskiej myśli przewodniej scenariusza mgr Sebastiana Buttnego „Święty”.

Przy lekturze scenariusza siłą rzeczy trudno jest uchwycić zwłaszcza niuanse w kreowaniu „niewidzialnej historii”, (z czego zdaje sobie sprawę także autor). Z pewnością inscenizacja, klimat zdjęć i gra aktorska, przyczynia się do pełnego odczucia elementów „niewidzialnej historii” i jej wpływu, szczególnie na ewolucję głównego bohatera wraz z jego głęboką psychologiczną przemianą. W scenariuszu „Święty”, którego tematyka wiąże się na wielu poziomach z Bogiem i religią, ta zmiana protagonisty ma również aspekt metafizyczny. Jednak w zarówno w scenariuszu traktowanym jako całość, jak też w wielu konkretnych scenach, widać potencjał, na bazie którego można synchronicznie budować oba poziomy znaczeń – ten widzialny oraz ten pod jego powierzchnią, który ma być dla widza wrażliwość i odczuwany.

Co warto podkreślić, i uznać za zaletę, scenariusz „Święty” mieści się w tzw. „kinie środka”, wykorzystuje sensacyjno-kryminalną intrygę, do opowiedzenia czegoś więcej; o czasach schyłkowego socjalizmu, grze władzy ze społeczeństwem, ale przede wszystkim o naturze człowieka, z jednej strony uwikłanego w meandry totalitarnego systemu, z drugiej poddanego metafizycznemu doświadczeniu. W tym ujęciu, przytoczony wcześniej metafizyczny kontekst historii śledztwa, jest szczególnie interesujący, oryginalny i mający znaczny potencjał dramaturgiczny. Scenariusz „Święty”, który powstawał i ewoluował przez kilka lat, jest napisany z dużą wiedzą warsztatową w obrębie struktury scenariusza filmowego, a także budowy pojawiających się w nim postaci, ze szczególnym uwzględnieniem głównego bohatera i jego ewolucji. W tym przypadku scenariuszowy warsztat autora, został dodatkowo wsparty jego teoretyczną i praktyczną wiedzą z zakresu psychologii zorientowanej na proces. Ten mariaż dwóch dziedzin wiedzy, dramaturgii filmowej i psychologii, w kontekście historii osnutej wokół włamania do katedry gnieźnieńskiej, zaowocował bardzo interesującym i wielowymiarowym dziełem, które w pełni będzie można docenić w filmie, mającym powstać na podstawie scenariusza „Święty” jeszcze w tym roku.

II.

Ocena rozprawy doktorskiej

Co nowego i oryginalnego wnosi do sztuki filmowej rozprawa doktorska Pana mgr Sebastiana Buttnego pt. „NIEWIDZIALNA HISTORIA. Wprowadzenie do procesowego podejścia w tworzeniu opowiadania filmowego wraz z komentarzem do scenariusza filmu pt. „Święty”.

Budowanie narracji filmu fabularnego jest procesem dosyć wnikliwie opisanym w setkach świetnie sprzedających się na całym świecie książek i poradników. Pozornie wydawać by się mogło, że w tej materii niemal wszystko zostało już powiedziane, opracowane, a nawet rozrysowane na łatwo przyswajalne paradygmaty i graficzne modele. Tym ciekawsza i oryginalniejsza jest rozprawa mgr Sebastiana Buttnego proponująca bardzo autorskie podejście do pozornie wyeksploatowanego tematu.

Jego rozprawa jest próbą przeniesienia na grunt pracy nad scenariuszem, doświadczeń i metod psychologii zorientowanej na proces. Kandydat mający praktyczne doświadczenie w pracy psychologicznej (osobiście odbył kurs w Akademii Psychologii Procesu w Warszawie pod okiem nestora „psychologii procesu” w Polsce Tomasza Teodorczyka), w swojej rozprawie poddaje wnikliwej analizie koncepcję psychologiczną stworzoną przez Arnolda Mindella, znajdując analogie pomiędzy tą dziedziną a narracją filmową. Co szczególnie interesujące opisuje własne doświadczenia, przepracowane podczas prowadzonych przez siebie warsztatów ze studentami, w wykorzystaniu metod i narzędzi terapeutycznych, które da się przetransponować na skuteczne metody pracy scenarzysty i reżysera w budowaniu narracji filmowej.

Praca jest dosyć obszerna i składa się w części pierwszej aż z dwunastu rozdziałów. Ta część poświęcona jest omówieniu psychologii zorientowanej na proces, której twórcą jest Arnold Mindell. Ta dziedzina psychologii, stanowi jego własne podejście terapeutyczne ukształtowane na bazie praktycznych doświadczeń, oraz teoretycznej podbudowy opartej na psychoanalizie jungowskiej, starożytnej idei Tao, napisanej 2500 lat temu przez legendarnego mędrca Lao-Tsy, i aborygeńskiej koncepcji „śnienia”. Esencja podejścia „psychologii procesu” - co szczególnie ważne w dokonanej przez kandydata transpozycji jej elementów i narzędzi na narrację filmową - sprowadza się do tego, że ten odłam psychoterapii nie postrzega pacjenta jako kogoś chorego a nękające go problemy jako coś złego, czego trzeba się pozbyć. Problem pacjenta stanowi zawsze rodzaj informacji zwrotnej, należy tylko odkryć zawarty w nim potencjał i znaczenie jakie za nim stoi. Przejawy problemu – traumy, tiki cielesne koszmary senne, uznawane są przez terapeutę procesowego jako rodzaje wartościowych drogowskazów. Terapeuta zanim rozładuje napięcie w pacjencie, najpierw musi je spiętrzyć, do czego służą mu specjalne narzędzia i techniki. Dlatego też wspólnie z pacjentem odbywa podróż przez to co nieprzyjemne i bolesne, bo tylko w ten sposób mogą odkryć paradoksalną naturę problemów. Właśnie te elementy – korzystanie z konfliktu, wzmacnianie nawet negatywnych doświadczeń, oraz odkrywanie kierunku i ukrytego celu zdarzeń, jest zdaniem kandydata tym co łączy pracę terapeuty „psychologii procesu” z pracą scenarzysty i reżysera filmowego. Strategia jaką posługuje się terapeuta wobec pacjenta, jest podobna do strategii scenarzysty wobec bohatera opowiadanej przez siebie historii.

Jedną z podstawowych kategorii, które przytacza autor za „psychologią procesu” jest kategoria ZMIANY. Rozumiana jako zmiana nie dotycząca tylko tego co na zewnątrz, ale przede wszystkim przemiany starej tożsamości w nową, czyli zmiany psychicznej, wydarzającej się pod spodem tego co na zewnątrz. Ta kategoria w pełni ma swoje odbicie w narzędziach narracji filmowej, gdzie tzw. ewolucja bohatera, oparta na zmiennych „want” (wiadoma bohaterowi potrzeba) i „need” (nieświadoma potrzeba psychologiczna i moralna), jest jednym z podstawowych narzędzi dramaturgicznych w pracy nad scenariuszem. W „procesie zmiany” ta dychotomia nosi nazwę procesu pierwotnego (czyli filmowego „want”) i procesu wtórnego (czyli „need”). Jak wyjaśnia kandydat w kolejnych rozdziałach dychotomia ta rozszerza się dalej, na kategorie takie jak widzialna i niewidzialna historia. Wzajemne relacje pomiędzy procesem pierwotnym a wtórnym oraz widzialną i niewidzialną historią, stanowią esencję procesu narracyjnego pogłębionego scenariusza.

Inną ważną kategorią, opisaną przez mgr Sebastiana Buttnego, którą transformuje z „procesu zmiany” do narracji scenariuszowej - jest pojęcie PROGÓW, określane przez autora silnikiem zmiany. Próg stanowi element niewidzialnej historii bohatera, jest to coś co powoduje jego wewnętrzne zablokowanie na zmianę. To dzięki progowi i zmaganiom w jego przekraczaniu (udanym lub nie udanym), widz wraz z bohaterem może doświadczyć najbardziej energetycznej sfery jego psychicznego świata, co daje mu możliwość utożsamienia się z nim.

Ostatnią z ważnych kategorii zanalizowaną w rozprawie jest Mapa Procesu. To element będący wypadkową wcześniejszych kategorii, wieńczący pracę scenarzysty-badacza. Po okresie storytellingu i co się z tym wiąże przyczynowo-skutkowym organizowaniu elementów opowiadania, następuje czas

by z tego co zostało zbudowane wyłoniła się warstwa wrażeniowa. Mapa jest rodzajem graficznego zestawienia wydarzeń z życia bohatera z towarzyszącymi mu odpowiednikami „psychologii procesu”, które wpływają lub nie, na proces zmiany.

Drugą część rozprawy kandydata stanowi komentarz do autorskiego scenariusza pt. „Święty”. W tej części autor wnikliwie opisuje wieloletni proces powstawania scenariusza, jego ewolucji, na którą decydujący wpływ miała praca nad narracją w oparciu o narzędzia „psychologii zmiany”. Bardzo cenną z punktu naukowego i praktyczno-pisarskiego elementem jest wieńczący rozprawę kandydata wnikliwy, przedstawiony w graficzny sposób - „szlak na mapie Procesu Andrzeja Barana”. Ten szlak – jest to doświadczenie procesu jakie jest udziałem bohatera scenariusza „Święty”. Kandydat drobniawo rozbił swój tekst na poszczególne elementy dramaturgiczne, przypisując im konkretne odpowiedniki z „psychologii procesu”. W ten sposób uzyskuje rodzaj mapy „niewidzialnej historii”, wahań i rozterek bohatera, presji i motywacji, wpływających na jego złe i dobre decyzje, generujących jego proces wewnętrznej zmiany.

Niewątpliwą zaletą rozprawy Mgr Sebastiana Buttnego jest umiejętne przełożenie mechaniki i narzędzi „psychologii procesu”- dziedziny powstałej by skuteczniej nieść pacjentom pomoc terapeutyczną - na grunt pracy artystycznej nad scenariuszem filmowym. Kandydat nie tylko celnie odnajduje wzajemne przenikania i podobieństwa obu dziedzin. Przede wszystkim, w sposób praktyczny dokonuje adaptacji narzędzi terapeutycznych stosowanych w „procesie zmiany”, do pogłębionej pracy nad narracją filmową. Kandydat traktuje „psychologię procesu” jako fundament swojego indywidualnego myślenia artystycznego. Przykłady jakie przytacza z konkretnych filmów, oraz przede wszystkim wnikliwy opis jego własnej artystycznej podróży, którą odbył pracując nad psychologicznym pogłębieniem własnego scenariusza „Święty”, są tego najlepszymi przykładami.

Tworzenie filmu jest procesem w swojej naturze bardzo eklektycznym. W związku z tym poszukiwanie w innych dziedzinach elementów mogących przysłużyć się do rozwoju języka filmowego i pogłębiania pracy nad scenariuszem i reżyserią, jest bardzo trafnym i odświeżającym procesem. W przypadku doświadczeń kandydata Sebastiana Buttnego niewątpliwie bardzo udanym.

KONKLUZJA

Rozprawa doktorska Pana Mgr Sebastiana Buttnego stanowi opis dzieła i prezentuje oryginalne rozwiązanie problemu artystycznego. Kandydat posiada umiejętności prowadzenia samodzielnej pracy artystycznej, wykazuje się ogólną wiedzą teoretyczną oraz opanowaniem warsztatu pojęciowego, który znajduje zastosowanie w opisie i analizie zjawisk twórczych w dziedzinie sztuk filmowych. Dorobek twórczy i artystyczny oraz dzieło spełniają kryteria określone w art. 13 ust. 1 ustawy o stopniach naukowych oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki.

Niniejszym popieram wniosek Rady Wydziału Reżyserii Filmowej i Telewizyjnej Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. Leona Schillera w Łodzi o nadanie Panu mgr Sebastianowi Buttnemu stopnia doktora w dziedzinie sztuk filmowych.

Prof. dr hab. Maciej Pieprzyca

*Szkoła Filmowa im. Krzysztofa Kieślowskiego
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*